

Els menors estrangers no acompanyats

Entre la protecció i la justícia

Los menores extranjeros no acompañados. Entre la protección y la justicia

Propuesta de diseño para la intervención directa con menores extranjeros, hecha de la manera más globalizadora posible para así poder escoger el grupo diana más adecuado a las necesidades de cada entorno. La propuesta contesta a las seis preguntas fundamentales para cualquier proyecto: ¿para quién?, ¿qué?, ¿para qué?, ¿cómo?, ¿dónde?, ¿con qué recursos? Posteriormente, se recopilan propuestas de trabajo en lugares más alejados de la intervención directa, pero también vitales y necesarios para tener en cuenta: lo que denominamos 2º y 1r. nivel de concreción, y que respectivamente corresponderían al trabajo desde los Ayuntamientos y Comunidades Autónomas (2º) y a la política más global de inmigración que tiene el Estado español (1º).

Unaccompanied foreign minors. Between protection and justice

A proposed design for direct intervention with foreign minors, addressed from an all-embracing standpoint to as to be able to choose the target group best suited to the needs of each environment. The proposal answers the six fundamental questions for any project: for whom? what? why? how? where? and with what resources? Subsequently, work proposals are collected in the places most removed from direct intervention, but no less vital and which must be taken into account: what we call the first and second level of definition, and which will correspond, respectively, to work from the City Councils and the Autonomous Communities (2nd) to the more general immigration policy of the Spanish State (1st).

Palabras clave:

Diseño, Inmigrantes, Intervención directa, Menores, Proyecto

Key words:

Design, Immigrants, Direct Intervention, Minors, Project

Autor: Manel Capdevila

Article: Els menors estrangers no acompanyats. Entre la protecció i la justícia

Referència: Educació Social, núm. 20, pp. 49-65

Adreça professional: mcapdevilac@correu.gencat.es

Els menors estrangers no acompanyats Entre la protecció i la justícia

Introducció: el pescador

“Un home passeja per la vora del riu, quan s’adona que hi ha un cos humà surant riu avall. En aquell moment, un pescador es llança al riu, arrossega el cos fins al marge, li fa la respiració boca a boca i salva d’aquesta manera la vida d’aquell home. Passats uns minuts, succeeix el mateix, i així una vegada i una altra. Més tard, sura novament un altre cos riu avall. Aquesta vegada el pescador ignora totalment l’home que s’està ofegant i comença a córrer per la vorada riu amunt. L’observador pregunta al pescador: Què està fent? Per què no intenta rescatar aquest home que s’està ofegant? Aquest cop, replica el pescador, me’n vaig riu amunt per veure qui dimonis està tirant aquesta pobra gent a l’aigua”

Stanley Cohen¹

Sempre m’ha semblat molt adequada aquesta paràbola per a referir-me al fenomen de la immigració irregular, aquella que arriba a les nostres fronteres en condicions d’extraordinària precarietat. I portat a l’extrem, quan aquesta situació la protagonitza un menor, una dona embarassada en avançat estat de gestació o la mare amb el seu nadó lactant, aquesta paràbola és més colpidora per la seva cruesa. Els diaris la recullen molt sovint (cada cop menys, reconeixeu-ho, si no és que hi ha alguna desgràcia humana), quan arriben en pastera, dins d’un contenidor, sota les rodes d’un camió o dins d’un forat del motor de l’autocar. Esgarrifós. Posa els pèls de punta. (Ens hauria de continuar provocant aquesta reacció, tot i que la seva malaurada freqüència ho ha convertit en quotidianitat, que fa que ens tregui la sensibilitat en fer-se habitual).

Amb aquest article voldria poder donar algunes pautes d’actuació i planificació per als nostres *pescadors*; tots aquells agents d’intervenció social d’acció directa que s’hi troben cada dia en el que, curricularment, s’ha anomenat 3r nivell de concreció. També apuntarem algunes idees per al 2n i per al 1r nivell, però sense aprofundir-hi amb la mateixa rellevància que pretenc donar a l’àmbit d’intervenció directa².

El nostre pescador ja fa algun temps que està reclamant flotadors, llanxes i canyes, per arribar més lluny i a més gent. També cordes per a lligar les barques i no haver de remar contra corrent. I roba eixuta. I menjar. I un lloc on donar aixopluc als qui tremolen de fred quan surten del riu. I més pescadors (o més

aviat salvavides experts que dominin totes les tècniques dels primers auxilis, idiomes i, a poder ser, les tècniques de fer créixer i multiplicar el pa i els peixos).

Ara ja hi ha més gent mirant el riu –ja no hi passegen casualment–, fins i tot s’hi han instal·lat miradors (observatoris, en diuen de manera científica). Tenen binocles i supervisen amb mitjans cada cop més tecnològics i sofisticats la feina dels pescadors. Han fet caps de patrulla als primers que hi foren, ja que la seva experiència contrastada en el salvament els ha convertit en experts de la matèria; però arrufen el nas i les celles quan aquests mateixos pescadors (desagraïts) critiquen les seves polítiques de salvament i en veu baixa reflexionen: “abans es tiraven al riu sense res, i bé que treien aquesta pobra gent sense protestar. Ara els hem donat flotadors, fins i tot barques, i no estan mai contents. Sempre demanen més... Ja se sap, no hi ha prou diners per a tot. Hem de ser positius, no mirar els qui s’ofeguen (al cap i a la fi ja sabien a què s’exposaven en tirar-se en aquestes condicions). Hem de veure tot el que hem fet per salvar els altres, els qui hem tret de l’aigua, els qui en surten...”

Com a educadors, treballadors socials, agents de la intervenció directa en general, està clar que mai no podrem combregar amb aquest discurs. Sempre haurem de demanar més recursos, perquè les necessitats també aniran sempre per davant de les possibilitats d’atenció que hi disposem.

Però no ens enganyem: si el nostre rol es converteix en gestor dels recursos d’una Administració –o fins i tot de qualsevol ONG amb mitjans encara més limitats– no ens hem d’estranyar que hi recorreguem a aquest discurs més d’un cop per a no caure en el desànim. O fins i tot per a defensar acarnissadament els nostres pescadors, quan algú poc entès en el que està passant, tregui el cap un dia pel mirador i vegi com s’ofeguen uns quants immigrants i llavors critiqui, amb tota la raó del seu món, perquè tots aquells pescadors no han fet res per evitar-ho. Si els mitjans de comunicació se’n fan ressò, caldran moltes energies i didàctica per a explicar l’inexplicable: qui els tira?, per què cada cop són més?, per què no s’aturen si les conseqüències són tan tràgiques?, com és que no sabem fer-ho millor? Paguem uns impostos perquè això no passi: posin-t’hi, dones, remei i aportin una solució.

Cal guardar-se molt de caure en el parany. No hi ha solucions màgiques i, per tant, amb la *millor pedagogia possible caldrà anar explicant que no farem desaparèixer el problema* –tampoc els moviments migratoris que molts estudiosos del tema ens recorden contínuament com un fenomen natural i

innat a les persones i societats en el temps i al llarg de la història-, però sí que es poden fer moltes coses per a mitigar-ne les conseqüències o fins i tot a deixar de viure-ho com a problema. (Ho és, si atenem a la situació descrita en la paràbola).

I alhora que es fa això, *caldrà intervenir simultàniament en els tres nivells de concreció*, tot i tenint en compte el paper de planificació que exigeix cadascun d'ells i de participació activa dels agents que la porten a terme, buscant punt d'unió i engranatge en cadascun dels nivells. Això podria ser proposat per un altre treball de recerca. En tot cas, el que ara proposo desenvolupar en aquestes línies se centra en la fotografia de la intervenció directa en el moment més incipient de la intervenció i, per tant, és de suposar sobre situacions molt precàries.

Caldrà intervenir simultàniament en els tres nivells de concreció

El perfil de la intervenció en el tercer nivell de concreció

A qui s'adreça?

Distingiria 3 grups diana de la intervenció:

- **Nois/es de 2a generació:** resultat de *reagrupaments familiars complets*, en el que s'ha viscut un procés esglaonat normalment, on el primer a emigrar ha estat el pare, després algun fill gran i, finalment, la parella amb la resta de la família. Aquesta *ruptura*, en el temps i en l'espai, deixa una esquerda quan es torna a reunir tot el nucli familiar. Cadascun dels membres passa una crisi d'identitat entre els valors i vincles socioafectius del lloc d'origen i els de la societat receptora. La manera com es compaginïn i controlin els codis d'ambdues cultures, fent-los harmònics amb els vigents en la seu del nucli familiar, farà que tinguin més capacitat d'integració i menys problemes d'adaptació. Amb això és més fàcil el treball amb els fills que tenen més plasticitat als canvis que els pares. Una rigidesa excessiva o un tancament integrista en la defensa dels valors tradicionals portarà invariablement al conflicte amb el nou entorn. Aquests són els principals reptes amb què s'enfrontarà el professional que treballi per a aquest col·lectiu.

Una rigidesa excessiva o un tancament integrista en la defensa dels valors tradicionals portarà invariablement al conflicte amb el nou entorn

- **Nois/es amb famílies en recomposició:** parcialment reagrupades. Són nois/es que de moment viuen amb un familiar, pare, mare, germà, parent adult, mentre que la resta de la família viu encara al país d'origen. La ruptura en el temps i en l'espai es manté i sol provocar molt desconcert. S'ha *guanyat* un parent desconegut que fins ara vivia a l'estranger però, en canvi d'això, cal elaborar el dolor de moltes altres pèrdues³, psicològicament molt importants per al jove en edat de créixer i formar-se com a persona. Es viu amb una provisionalitat permanent. El professional deurà facilitar al màxim les *crosses* que necessitin els familiars i els nois/es (suport logístic, legal, psicològic...) perquè afrontin de la millor manera el mal tràngol que estan passant. Conforme vagin millorant les seves condicions amb el suport d'aquestes *crosses*, la seva capacitat de superació en farà la resta.

- **Joves sols:** normalment són nois més que noies; sense recursos personals (poca escolaritat al seu país, possibilitats molt escasses d'inserció laboral, amb poc o gens control familiar al seu país, on passaven moltes hores al carrer, fills de famílies nombroses i/o trencades que ja han viscut una crisi anterior a l'emigració dins del seu nucli altres membres, o tot el nucli familiar, i fer-ho del camp a la perifèria de les ciutats més grans, instal·lant-se en zones ja molt deteriorades urbanísticament on el desarrelament pel que fa a la seva situació ja és molt gran); la decisió d'emigrar l'han pres ells⁴ (encara que forçada socialment pel seu entorn: "no siguis ruc; si vols triomfar, l'èxit és a Europa, vés-te'n") i facilitada per la seva família; malgrat que no eren nens de carrer al seu país, la separació absoluta dels familiars, el deteriorament moral en què cauen, la situació marginal que viuen al carrer del nostre país, les fa víctimes propiciatòries de xarxes mafioses que basen la seva poderosa influència en relacions grupals de subsistència delictiva que donen als nois la falsa imatge d'èxit a través de diners fàcils aconseguits per petits delictes – cada cop menys petits i més violents-, pel tràfic de drogues (*motxileros*) o la prostitució⁵. Aquí la intervenció del professional és molt més complexa: necessita d'una xarxa de suport institucionalitzada ben muntada tenint present que la situació al carrer evolucionarà tant de pressa que caldran força reflexos per anar atenent les necessitats més prioritàries en funció de l'anàlisi i *el mapa de zones* de crisi que tinguem en cada moment. Aquí l'espai i el temps sembla funcionar com un audiovisual de diapositives que es projecten vertiginosament amb superposició d'imatges i estímuls, però sense continuïtat entre una imatge i l'anterior. Es viu al moment, l'ara i aquí. Dificilment és possible tenir en compte una història passada que ens faci intel·ligible la casuística del noi/a o pensar en un projecte de futur.

Què?

Si com a professionals de la intervenció directa tenim clar a quin dels tres grups ens dirigim, també serà més fàcil saber per on començar. Fonamentalment agruparia els objectius de la intervenció i per aquest ordre, en dos grans blocs: supervivència i educació.

- **La supervivència:** hauria de garantir menjar, sostre, vestit, salut. Òbviament és l'objectiu inicial i fonamentalment cal aplicar-lo al tercer grup que hem anomenat: el dels nens que arriben sols.

- **L'educació:** es dirigiria als altres dos grups esmentats o, en una segona fase, al tercer. Plantegem el treball d'una sèrie de continguts que no desenvoluparem, només enumerem, però que s'ha de fer coordinat amb la família pròpia del noi/a a qui no hem de suplir en cap moment (excepte dels nois que es troben sols), però a qui hem d'ajudar a canviar com hem dit abans les seves estructures de funcionament, basades en uns codis que ja no serveixen en la nova realitat que es troben. Des del nostre parer, *no és vàlid en aquest moment en el que intervenim com a agents de primera línia el treball basat en principis que respectin posicionaments etnocentristes*⁶.

Els grans blocs de continguts de l'educació a treballar serien:

- competències sociolingüístiques i instrumentals
- hàbits d'higiene i salut
- competències socials
- hàbits laborals
- formació ocupacional
- coneixement de la nostra cultura, organització social, valors, etc⁷.

Per a què?

Superar en el mínim temps possible i amb el màxim de rendiment tres aspectes fonamentals per a la integració:

- **La barrera idiomàtica:** cal l'aprenentatge de la llengua, castellana i catalana. És sorprenent la capacitat que tenen els nois i noies per aprendre. Cal aprofitar-ho i no perdre temps.

- **Adquisició de coneixements instrumentals significatius:** lligats a l'aprenentatge d'un ofici. No oblidem que han vingut per triomfar. El triomf va lligat al treball, a obtenir del treball: diners, estatus i èxit. Tot això implica donar al noi/a el coneixement d'uns procediments, unes actituds, però també uns papers i una regularització. Podem demanar-los que tinguin paciència en l'espera de resultats (contràriament al que es creien i al que els deien; els diners no cauen dels arbres picant una mica) però tampoc no se'ls pot tenir gaire temps motivats si no veuen avenços en aquest camí cap als resultats que desitgen.

- **Adquisició de valors associats a la cultura receptora:** perquè els continguts de l'educació que enuncïàvem en el punt anterior ens porta a plantejar un aprenentatge no integrista però sí integrador de la cultura on viurà a partir d'ara, sense renunciar a les seves arrels. El mestissatge que d'aquí se'n deriva és tan ric i desitjable com el que han aportat els andalusos, gallecs, extremenys, castellans, etc., a Catalunya en l'onada migratòria dels anys 60⁸.

On?

El lloc de la intervenció pot ser en *medi obert* i/o en *medi institucional*, tenint sempre en compte quin és el nostre grup diana i en quin moment treballem.

Reivindico
recuperar la
intervenció al
carrer

- Si som agents d'intervenció en **medi obert**, *reivindico recuperar la intervenció al carrer*. No oblidem que els nostres immigrants procedeixen de cultures i països on el contacte social i la vida comunitària es fa en aquest espai, el carrer. Molts cops és el lloc on els podem trobar i iniciar el contacte. Fugim, si us plau, del despatx i les cites concertades, recuperem l'espai informal de treball i l'espontaneïtat i naturalitat de la intervenció. Potenciem que aquesta sigui comunitària, fomentem l'associacionisme, els punts de trobada, les festes, les celebracions de tradicions que ajuden a conèixer i a donar-nos a conèixer. Aquest coneixement ajuda a esborrar la por al desconegut i ens apropa a l'altre.

Formem-nos i formem: ningú ens ha ensenyat a treballar al carrer, s'ha perdut l'hàbit de la intervenció comunitària, no coneixem els costums de les diferents cultures sobre les que hem d'incidir. Cal reciclar-nos. Pot fer mandra en un moment inicial, però després és molt divertit, apassionant i enriquidor personalment i per descomptat, professionalment. A més ajuda a fugir dels estereotips i dels etiquetatsges, dels plantejaments uniformadors i monocoloristes.

I formem: no podem arribar a tothom i a tot arreu. Ni interessa. Seria llarg, caríssim i poc efectiu. En canvi podem *formar mediadors*, que ens apropin a cada racó d'ètnia i cultura que convisqui al nostre nucli i que, amb el posterior aprenentatge, puguin funcionar sols i amb autonomia com a referents i pont d'integració dels seus paisans i la comunitat receptora.

Podem *formar mediadors*, que ens apropin a cada racó d'ètnia i cultura

- Si som agents d'intervenció en **medi institucional**, assumiria el mateix plantejament de formació permanent que acabem d'enunciar, incloent personal multiètnic en els equips interdisciplinaris del Centre, sobre els que ens haurem de preocupar a partir d'ara per tal que siguin mixtos, a més d'en sexe, en nacionalitat. Però a més caldrà una revisió profunda dels plantejaments de treball de les institucions⁹ i una permeabilitat que tradicionalment tendeixen a perdre amb el temps que els hi permeti canviar fàcilment d'encàrrec i de grup diana d'intervenció sense grans traumes en el funcionament quotidià.

Reivindicaria més centres com a Punts d'Atenció Bàsica (albergs de curta estada, centres de dia, centres oberts, centres ocupacionals, habitatges amb serveis comuns, aules-taller...) en els que la intervenció institucional quedés limitada en l'espai de temps quotidià (una part del dia o la nit) o de l'espai temporal (3/6 mesos: temps en el que s'hauria d'aclarir la situació del/de la menor al nostre país, qui se'n fa càrrec i on anirà a parar posteriorment).

Per a joves propers als 18, facilitar l'accés a pisos assistits i habitatges compartits, com a pas obligat cap a l'autonomia. Les Residències juvenils serien el pas previ per aquells menys autònoms que necessiten com els joves tutelats *autòctons* de l'acompanyament continuat durant un temps d'un educador¹⁰.

Per a joves propers als 18, facilitar l'accés a pisos assistits i habitatges compartits, com a pas obligat cap a l'autonomia

Els Centres Residencials d'Acció Educativa haurien de quedar per aquells nois/es més joves de 16 anys en els que no existeix cap adult que estigui en condicions de fer-se'n responsable i un reagrupament familiar a curt/mig termini (2 anys màxim) és un objectiu factible dins o fora de les nostres fronteres. Més enllà d'aquest període hem de pensar amb altres mesures, com l'acolliment simple amb família aliena o amb el reagrupament familiar al país d'origen. Som conscients de les dificultats d'ambdues mesures: l'acolliment, perquè no hi ha famílies que vulguin assumir adolescents¹¹ i menys amb aquestes característiques; els mateixos nois/es són rebecs a acceptar propostes d'acolliment per les seves pròpies experiències negatives, pels forts vincles amb la família d'origen que creuen traïr o pel mateix desig d'autonomia que els ha portat a emigrar sols o a emancipar-se de fet prematurament.

I el retorn, perquè seria viscut com un fracàs del projecte migratori pel mateix noi/a, la seva família i la mateixa societat emissora. No hi ha una acceptació del retorn perquè els tres vèrtexs del triangle (jove/pares/societat) han acceptat que l'objectiu prioritari no és viure en família sinó tenir èxit a Europa.

Caldrà pensar en un altre tipus de Centre d'Educació Intensiva que, per molt poc temps i amb un caràcter molt especialitzat, pugui atendre problemàtiques molt dures i deteriorades

També caldrà pensar en un altre tipus de Centre d'Educació Intensiva que, per molt poc temps i amb un caràcter molt especialitzat, pugui atendre problemàtiques molt dures i deteriorades de nois que viuen fa molt temps al carrer, amb problemes de drogoaddicció important i/o de salut mental fruit o no de la patologia dual que comporta el consum. La intervenció en aquest tipus de Centre s'apropa molt a la metodologia, ratio i projecte d'actuació dels Centres Juvenils de compliment de mesures de Reforma¹².

En resum, per al treball en medi institucional: molt limitat en el temps, especialitzats en la intervenció, amb varietat i amplitud de recursos residencials d'autonomia i/o d'integració laboral i dúctils als canvis sobtats de necessitats.

Com?

Qualsevol programa que desenvolupi un agent d'intervenció directa, sigui dirigit a qui sigui dels tres grups diana, en qualsevol dels dos entorns de treball, o per qualsevol dels objectius i continguts explicitats, hauria de comptar amb tots i cadascun dels següents criteris d'intervenció com a *condiments* necessaris i imprescindibles de la *recepta* per a la intervenció educativa amb menors immigrants:

- **Integral:** Dirigida a tots els àmbits de la persona. No reduir-los a processos d'instrucció, a àrees concretes de treball.

- **Compensatòria:** Els aprenentatges han d'anar dirigits a corregir dèficits de la persona. Hi ha una història i unes vivències concretes, que malgrat que no volen ser molts cops assumides per tots o part del famós triangle (nen/família/societat) que comentàvem anteriorment, cal ajudar a fer reconèixer per començar a intervenir. Primer hem de crear consciència que allò és un problema (malgrat faci vergonya, i que fins ara sigui tabú ja tan sols parlant-ne o es vulgui negar per un rígid i dubtós concepte del costum cultural) i segon, i paral·lelament, hem d'educar per donar eines de lliure elecció al noi/a en el camí pel qual vol fer seguir el seu destí.

- **Adequada al seu moment evolutiu:** Cal conèixer molt bé la psicologia evolutiva de la preadolescència i adolescència. Tots els canvis que es produeixen en aquesta etapa de la vida a tots nivells i com això pot afectar a uns nois i noies que han viscut uns processos extraordinaris de separació, emigració, pèrdues sobtades i pressió per part del seu entorn proper perquè es facin grans de cop. De vegades com a professional m'he vist i he vist actuacions en les que dipositem la responsabilitat de decisions molt greus i importants pel seu futur en mans dels nois/es, sense que estiguin madurs o preparats per prendre-les o tinguin espai per valorar-les.

- **Sociabilitat:** han d'anar encaminades a posar en pràctica les habilitats socials que tenen a partir de les seves experiències o que les hi ensenyarem.

- **Funcionalitat:** Tots els aprenentatges han d'estar pensats com per tenir aplicabilitat en el futur.

Amb quins recursos?

Només l'agent d'intervenció directa pot saber a la part del riu en el que treballa quins són els estris i eines que li caldran com a suport per a poder portar a terme amb certa garantia d'èxit el seu treball, (no és el mateix treballar al costat del moll que sobre una pedra darrera la qual hi ha una cataracta: ni el corrent ni la força de l'aigua, ni la perillositat i capacitat de reacció seran les mateixes). Ara bé, aquest ha de tenir prou paciència (i veu per a fer-se sentir per sobre de la remor de l'aigua i el rebombori que acompanya el caos que normalment representa l'escena que dibuixem), perquè els responsables del lloc on s'ha situat l'observatori puguin i vulguin escoltar la demanda concreta que se'ls fa i busquin des del seu nivell d'intervenció donar aquestes eines als professionals de primera línia.

El segon nivell de concreció: la tasca de les administracions locals i autonòmiques

En primer lloc, no oblidem que alguns dels observadors que es troben en aquests moments sobre el riu hi ha estat a dintre –condició necessària però no suficient per a saber al que s'enfronten els qui hi són a dintre- i, per tant, hi ha prou experiència, coneixement i avaluació de la situació per a saber allò que és necessari, funcioni o no en el rescat, en els primers auxilis o en l'atenció posterior. Els responsables d'aquest segon nivell de concreció són els Ajuntaments, els Consells Comarcals, les Diputacions i el Govern Autònom, cadascun amb el grau de competències que els atorguen les lleis. Aquesta seria la primera conclusió que m'agradaria exposar en aquest punt: seria aconsellable que els responsables tècnics de portar les polítiques d'immigració en cadascuna d'aquestes institucions, tinguessin l'experiència pràctica que dona la immersió en el riu, i seria encara més desitjable una certa rotació cada cert temps entre els professionals del 3r i 2n nivell. N'estic segur que això greixaria molts dels engranatges que ara poden xerriar més del compte.

En segon lloc, es podria aprofitar el tema de la immigració i com aquesta nova realitat té el seu encaix en els nostres departaments (Sanitat, Ensenyament, Justícia, Benestar Social, Habitatge, etc. per fer una seriosa avaluació dels funcionaments, circuits, prioritzacions pressupostàries i d'intervenció que es porten a terme¹³ i, sobre la base de les conclusions que es treguin de les reflexions fetes, reconstruir les polítiques d'actuació que intentin donar resposta als reptes que se'ns plantegen¹⁴.

En darrer lloc tancaríem aquest capítol enunciant aquelles premisses bàsiques que haurien d'acompanyar qualsevol projecte o programa que es pensés implementar amb els menors immigrants, siguin del grup que siguin i el porti a terme la institució que sigui. Des del segon nivell de concreció en el que ens estem ubicant haurien d'estar:

- Pensades des de la *interdisciplinarietat/interdepartamental*: des d'un principi *globalitzador* que no vol segmentar les actuacions en petites parcel·les, sinó dissenyar uns objectius comuns des de les diferents disciplines dels professionals intervinents i integrar-los en eixos vertebradors i polítiques de *transversalitat*.

- Pensades des del *consens* polític. Aquest tema és massa seriós i enrevessat com per a fer-ne arma electoral o partidista. S'ha d'intentar superar l'actuació basada en l'enquesta d'opinió sociològica i buscar planificacions a més llarg termini, que en molts casos superaran els marges electorals dels 4 anys. Les polítiques d'immigració pateixen, com totes les polítiques socials, del desmantellament continuat pels ajustaments pressupostaris, basats en canvis de criteri que no deixen quallar mai els projectes que es plantegen.

- Pensades des del disseny d'*itineraris*: entenent per itinerari el camí més curt necessari que cada noi/a pot seguir de manera tutoritzada per arribar a moure's finalment amb total autonomia, utilitzant l'entramat de serveis i recursos socials que li posa a l'abast la Xarxa d'Atenció Bàsica.

- Aquests itineraris hauran d'estar orientats en *sentit normalitzador*, la qual cosa vol dir en una direcció d'utilització no discriminatòria dels recursos de la Xarxa però, contràriament al que diuen alguns col·legues¹⁵, penso que en certs casos es fa necessària una intervenció molt especialitzada i, per tant, de recursos especialitzats i específics, que no poden donar-se des de la Xarxa, i que necessiten de fortes adaptacions curriculars, malgrat que sóc conscient que això aixequi reticències i suspicàcies, perquè es pensi que en realitat el que es vol és aparcar el *problema* o apartar els nois en guetos. Crec que l'argumentació que he fet servir fins ara rebut del tot aquesta por, malgrat que cal donar-los la raó en què pot convertir-se en l'argument demagògic per a no practicar polítiques reals d'integració.

- Pensades des de la *transitorietat*: qualsevol acció haurà d'estar tenyida del principi d'intervenció mínima necessària i no anar més enllà de la demanda, així com d'acostumar al Servei i a l'usuari a temporalitzar i avaluar el recurs utilitzat, tot i tenint en compte que és un bé comú, escàs i que, per tant, no es converteix en dret adquirit ni molt menys hereditari. Això ens porta a l'últim que destacarem en aquest apartat.

- Pensades per a la *participació*: entenent que el noi/a des de la seva fase evolutiva pot prendre unes decisions i no unes altres, però també que aquestes tenen unes contraprestacions i una responsabilització de les seves actuacions que hem d'ajudar a educar-li i fer-li entendre, alhora que respectar.

S'ha d'intentar superar l'actuació basada en l'enquesta d'opinió sociològica i buscar planificacions a més llarg termini

El primer nivell de concreció: les polítiques globals d'immigració

“El Estado moderno se ha otorgado el derecho exclusivo de decidir quién y cómo puede pertenecer a la comunidad política del estado-nación como ciudadano/a. Así la primera barrera a la integración son las fronteras y las condiciones que se imponen para cruzarlas; no tiene sentido hablar sobre integración de los inmigrantes en una sociedad, cuando antes de residir dentro de ella, éstos adquieren un estatus marginal. Por lo tanto, son las políticas de control de inmigración de cada Estado las que deben considerarse como primer reflejo del nivel de integración en un país¹⁶”

I arribem per fi al nivell en què el pescador, que ha començat a córrer riu amunt, va a buscar la causa de la immigració irregular i una mica de la comprensió del fenomen global que l'ajudi a entendre què està passant, per començar a intervenir des de polítiques *macro*.

Malauradament, no ens podem sentir optimistes amb l'actual política d'immigració que practical' Estat central espanyol. La vigent Llei d'Estrangeria és un deplorable quadre esbós del que volem i podem fer en matèria d'integració dels immigrants. Més encara, quan ens van deixar tastar (només llepar) la Llei 4/2000 que semblava obrir esperances per practicar unes polítiques coherents, absents de la por irracional que envolta la immigració, i animaven a posar en marxa projectes concrets d'integració i cor-responsabilització. Es recollia una aspiració, llarg temps reivindicada, de crear un organisme central únic en aquesta matèria que definís i determinés la política a seguir, alhora que aclarís les competències entre les administracions autonòmiques i locals i n'establís els mecanismes de coordinació. Tot això ha quedat en lletra morta, de moment¹⁷.

Però si el nostre pescador, que ha tornat dels llocs on es tira la gent, tingué capacitat d'escolta i de ser escoltat, en aquest primer nivell de concreció, segurament s'envoltaria d'un equip tècnic de les característiques del que acabem d'esmentar i faria:

- *Un organisme central únic en matèria d'immigració¹⁸*, amb ramificacions cap als tres poders: legislatiu, jurídic i executiu.

- Milloraria ostensiblement els *mecanismes de coordinació amb les oficines consulars i els ministeris*, per a facilitar i fixar nous fluxos migratoris, obtenir documents i visats, permisos d'estada, treball o residència, així com els retorns quan s'escaigui.

- Afavoriria la *formació i reciclatge del personal de les diferents administracions* que hagi de treballar amb immigrants.

- Afavoriria la *difusió i implementació de programes d'actuació* que donin bons resultats en la integració de la immigració en la comunitat. *Exigiria calendaris d'implementació i dotats d'assignacions pressupostàries*. Superaria la *parcialització, l'aïllament i la dispersió d'iniciatives* que solen acompanyar aquests programes d'actuació.

- Afavoriria la *regulació de les persones ja establertes* dins les nostres fronteres, i apostaria clarament pel *reagrupament familiar*, establint requisits legals clars, pel que fa als seus termes, però en tot cas que no diferenciïn – discriminin – els familiars d'espanyols o de ciutadans comunitaris, dels que són de tercers Estats.

- Afavoriria l'*accés a les plataformes generals de participació ciutadana*, simplificant l'accés als drets polítics, laborals, d'associació, facilitant els mitjans que garanteixin el funcionament i potenciant la figura del mediador intercultural entre els nousvinguts i els ja assentats.

- *Cuidaria la població autòctona*, facilitant i treballant la disposició de la societat d'acollida a acceptar la immigració, escoltant i atenent les inquietuds que manifesten, sense menysprear les seves demandes o reivindicacions per tal de treballar les *pors*, resistències a la convivència veïnal i/o a l'acceptació de determinats col·lectius.

Epíleg: hem perdut una generació?

Qui pot contestar aquesta pregunta? Si en anar i venir de pujar i baixar pel riu ens hem trobat dins l'aigua el mateix menor que hem tret reiterades ocasions del riu, al final, qui diu que no se'ns ha ofegat? Qui ens diu que ha perdut un temps preciós que ja no podrà a tornar a viure com a jove, com a infant? Serveix contestar que el seu sacrifici haurà servit per ajudar a altres? Servirà dir que això ens ha donat experiència i hem après com fer-ho, gràcies als errors comesos? Més d'un cop companys de professió m'han fet aquestes reflexions. I el silenci ens acompanya també molts cops en la continuació.

No voldria dir que ara, en aquest epíleg, sóc capaç de trencar-lo. No m'atreviria. Només voldria donar ànims als pescadors que continuen entrant en qualsevol racó del riu a treure joves, perquè no defalleixin, i, si hi ha un moment en què sembla que no es pot més, cal aturar-se i recuperar-se. Cal pensar que no s'està sol, i potser uns metres més enllà un altre aconseguirà treure'l definitivament del riu i que, per tant, nosaltres no érem la seva última oportunitat. Es repararà i continuarà sol per sortir-se.

I mentre recuperem l'alè recordar que n'hi ha uns quants que han anat riu amunt, i potser podran fer baixar el flux, perquè hauran aconseguit que ja no es tirin. I quan tornin ens diran com hem de fer-ho, ens ajudaran a entendre el que volen després que els traiem del riu.

I també dels que observen, n'hi haurà alguns que deixaran el paper passiu o crític que fins ara defensaven, i donaran un cop de mà, allà des de l'alçada, on és més fàcil veure-ho tot amb perspectiva i amb tranquil·litat, amb l'escalfor del sol. Potser alguns baixaran a la fredor del riu a substituir-nos, i podrem des del pont continuar la tasca, però d'una altra manera, amb nois/es que han viscut l'experiència, se n'han sortit i ara són ells els qui amplien la Xarxa.

I per què no?

Manel Capdevila
Educador i Pedagog.
Professor EUTSES i Responsable Investigació CEJFE
(Departament Justícia)

- 1 COHEN, Stanley, *Visiones de Control Social*, p. 343.
- 2 Per aprofundir en aquest punt, remeto el lector a una altra publicació on he desenvolupat més aquesta qüestió. *Menors al carrer: la decepció d'un somni*, pp. 89 i ss.
- 3 ATXOTEGUI, Joseba, *Migrar: duelo y dolor*, pp.31-38
- 4 HARDING, Jeremy, *Reservado el derecho de admisión*, p. 153
- 5 *Menors sense sostre*. Reportatge de TV2."Gran Angular" 1999
Els nens dels camions. Reportatge de TV3. "30 minuts" 2001
Revista *Tribuna*. Jaime BARRIENTOS. Article 15.7.97
- 6 Seria un luxe. Tahar BEN JELLOUN, "Los españoles no han sido preparados para acoger a los extranjeros" *La Vanguardia*, 25 juliol 1999.
- 7 Per a més informació complementària, que dóna força bibliografia sobre el que s'està fent a Espanya en aquesta matèria, vegeu l'article: "La literatura de investigació sobre los hijos de inmigrantes" de Rosa APARICIO (pp.171-182)
- 8 L'expressió *Andalunya* és una de les més afortunades que he sentit crear per exemplificar aquest mestissatge de dues cultures barrejades en una nova.
- 9 Per a més informació consultar *Guia pedagògica d'intervenció amb població magribina*. Manual per a professionals de l'àmbit de Justícia Juvenil i Centres Penitenciaris. Material fotocopiats.
- 10 Per a més informació sobre com es troba aquest tipus de recursos a la ciutat de Barcelona, Marta COMAS ha coordinat un informe en el que ho recull: *L'atenció dels menors immigrants no acompanyats a Catalunya. Anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*.
- 11 Recentment s'ha fet un intent de captar com a acollidors famílies immigrades de la mateixa nacionalitat del noi/a ja instal·lades al nostre país, amb diferents campanyes i convenis amb Entitats col·laboradores. de l'ICAA (Institut Català de l'Acolliment i l'Adopció) Personalment crec que aquesta experiència està en aquests moments abocada al fracàs: les famílies immigrades es troben en condicions molt precàries i sotmeses a propis i dolorosos reagrupaments paulatins com per a poder assumir càrregues externes. Aquelles altres que poden gaudir ja de certa estabilitat, es troben més necessitades de ser acceptades com a iguals per la comunitat receptora que de sentir-se solidàries amb uns compatriotes dels qui tampoc no veuen amb massa bons ulls el seu comportament (mancat molts cops d'educació evidentment, perquè ningú s'ha preocupat a donar).
- 12 Per a més informació, CAPDEVILA, M., Ponències congrés ACIM, congrés Treball Social Sense Fronteres, II Congreso sobre la Inmigración en España ,Universidad Pontificia de Comillas
- 13 Elisabet MALUQUER, dins l'*II Informe sobre Inmigració i treball social*, fa un detallat estudi de la situació en tots aquests sectors.
- 14 Per a les propostes de millora concretes, segons les àrees d'intervenció, ens remetem al llibre abans esmentat *Menors al carrer: la decepció d'un somni* pp. 100 i ss.
- 15 COMAS, Marta , *L'atenció als menors immigrants...*, ob.cit. p.191
Adjunt d'Infància Síndic de Greuges,"Situació nois menors magribins no acompanyats". Butlletí Oficial Parlament de Catalunya p.31117 i ss.
- 16 MALGESINI, Graciela, *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*. p.148 Subratllat propi.

- 17 Volen un exemple encara sagnant i que dura fa més d'un any?: Els immigrants subsaharians traslladats pel Govern central des de Calamocarro a Barcelona, sense donar cap explicació a les autoritats catalanes que se'ls van trobar amb la política dels fets consumats a la plaça de Catalunya de Barcelona. La regularització –potestat exclusiva del Govern central– els és negada deixant-los amb un paper inútil de comunicació d'expulsió del país (i els porten a la península, a veure si algú ho entén), però alhora els incapaciten per imperatiu legal a treballar, a guanyar-se la vida o a tenir uns drets i deures com a ciutadà. Això sí, traspassen a la Comunitat Autònoma i als diferents Ajuntaments que se'ls troben (i se'ls treuen) en el seu municipi, la responsabilitat d'atendre'ls sense més possibilitats que practicant polítiques assistencials, ruïnoses, impopulars i desqualificadores de les institucions públiques. Potser em diran mal pensat, però juraria que s'està utilitzant com a arma política, per desgastar l'opinió pública i la paciència del ciutadà i crear un corrent d'opinió contrària a la immigració, que fonamenti després actuacions més coercitives..
Mentrestant, continuen dormint al carrer. (uns dies a les seus de sindicats, altres a la Universitat, a Creu Roja, a la Verneda, a Lleida, a comarques o al banc de la plaça Catalunya). Si no fos tan dramàtic, hom diria que ni el joc de l'oca dona tantes prestacions de salts endavant i enrere. Absolutament patètic.
- 18 Que no depengui, si us plau del Ministerio del Interior. Podríem obrir un debat d'on: d'Exteriores?, de Trabajo y Asuntos Sociales?, de Justicia?... Fins i tot, i per què no?: dependent de Presidencia.

Bibliografia

Aparicio, Rosa (2001), "La literatura de investigación sobre los hijos de inmigrantes" dins *Migraciones* núm. 9. Universidad Pontificia de Comillas, Madrid. pp. 171-182

Atxotegui, Joseba (1997), "Migrar:duelo y dolor" dins *El Viejo Topo* núm. 90 Barcelona. pp. 31-38

Barrientos, Jaime (1997), article a *Tribuna*. 15 de juliol. Madrid

Ben Jelloun, Tahar (1999), article a *Revista de La Vanguardia* 25/07/99

Capdevila, M. (2001), *Menors al carrer: la decepció d'un somni*. (Col. Animació Sociocultural, 22). Edicions Pleniluní, Barcelona

"Los Menores Extranjeros Indocumentados No Acompañados (m.e.i.n.a.). Exigencia de nuevas respuestas" (2000). Ponència al II Congreso sobre la Inmigración en España, Universidad Pontificia Comillas .Madrid

"Menors estrangers indocumentats no acompanyats: el paper de les Administracions Públiques" (2000). Ponència a la II Trobada per als nens de carrer, Treball Social Sense Fronteres. Barcelona

"El nen i el jove immigrant. L'alarma social creada per la recent situació" (2000). Ponència al congrés organitzat per ACIM sota el títol "La immigració infantil i juvenil: l'inevitable paradís perdut?", a Barcelona

Cohen, Stanley (1988), *Visiones de control social*. Editorial PPU, Barcelona.

Comas, Marta (2001), *L'atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya. Anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. Fundació Jaume Bofill, Barcelona.

Harding, Jeremy (2001), *Reservado el derecho de admisión: la emigración ilegal a las puertas del siglo XXI*. Editorial Edhasa, Barcelona.

Malgesini, G., Giménez, C. (1997), *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*. Editorial La Cueva del Oso, Madrid.

Maluquer, Elisabet (1997), "II Informe sobre immigració i treball social". Servei de Serveis Socials de la Diputació de Barcelona.

Síndic de Greuges (1999), "Situació nois menors magribins no acompanyats" A/O 2940/98 *Butlletí Oficial Parlament de Catalunya*

V.V.V. (2001), "Guia pedagògica d'intervenció amb població magribina: manual per a professionals de l'àmbit de Justícia Juvenil i centres penitenciaris". Material inèdit. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia Generalitat de Catalunya.

Vídeos: *Menors sense sostre*. Reportatge de TV2. "Gran Angular", 1999

Els nens dels camions. Reportatge de TV3. "30 minuts", 2001